

Adriana STROE
Ana MOJOLIC

Durata deplasării: 3-7 iulie 2006

Scopul deplasării: Evaluarea protejării bisericilor din lemn din jud. Maramureș înscrise în Lista Patrimoniului Mondial¹.

În stabilirea obiectivelor vizitei ca și în întocmirea prezentului raport au fost folosite prevederile legislației specifice de protejare a monumentelor istorice înscrise în Lista Patrimoniului Mondial și punctajul conținut de chestionarul Raportului periodic UNESCO.

Deplasarea a fost efectuată împreună cu specialiști ai DJCCPCN Maramureș. În fiecare comună am discutat cu primarul sau viceprimarul (cu excepția com. Desești unde aceștia erau plecați la o ședință); în com. Șișești această discuție a avut loc chiar la unul din monumente – biserica din lemn din Șurdești. Am avut, de asemenea, discuții cu preoții parohi pe marginea stării de conservare a monumentelor, a numărului de turiști, a amenajărilor necesare. Am constatat că primarii sunt, în general, conștienți de importanța existenței acestor biserici din lemn înscrise în LPM, măcar în măsura în care prezența monumentelor menționate aduce puncte în plus în cazul întocmirii unor proiecte pentru finanțare de lucrări în localitate.

1. EVIDENȚA MONUMENTELOR

Au fost colectate din teren datele și fotografiile necesare întocmirii fișelor analitice de evidență ale celor opt biserici din lemn din județul Maramureș înscrise în Lista Patrimoniului Mondial.

Reprezentanța DJCCPCN Maramureș, împreună cu care am vizitat cele opt monumente menționate, a efectuat constatările privind inventarul monumentului istoric și starea generală de conservare, necesare întocmirii ANEXEI A și ANEXEI B la „Obligația privind folosința monumentului istoric”.

Aceste activități sunt necesare deschiderii Dosarului monumentelor istorice înscrise în Lista Patrimoniului Mondial (LPM) fiind și primele activități prevăzute în Graficul de monitorizare al monumentelor (cf. Anexele B și C la HG 493/30 apr. 2004). În ceea ce privește Fișa de conservare a monumentului istoric menționăm că, până în prezent, nu există un formular aprobat și o

¹ Prezentul raport de monitorizare este dat publicității în virtutea HG 493/30 aprilie 2004, anexa B, nr. 13.

metodologie de completare a acestora, așa cum există în cazul *Fișei analitice de evidență* și al *Obligației de folosință*.

2. DATE PRIVITOARE LA LOCALIZAREA MONUMENTELOR

De menționat că la toate cele opt monumentele vizitate au fost recent modificate numerele poștale; noile numere poștale vor fi trecute în fișele de evidență care vor fi întocmite. În vederea completării Raportului periodic către Comitetul Patrimoniului Mondial ar fi necesară întocmirea de hărți topografice de localizare a monumentelor menționate (folosind eventual cele mai noi metode de localizare. Demararea unui proiect-pilot de localizare prin GPS a acestor monumente ar fi de dorit).

3. JUSTIFICAREA ÎNSCRIERII

Raportul periodic UNESCO cere verificarea măsurilor luate ca urmare a observațiilor făcute de Comitetul Patrimoniului Mondial la momentul înscrierii bisericilor din lemn din jud. Maramureș în Lista Patrimoniului Mondial. Nici în arhiva INMI, nici la DCCPCN Maramureș nu există o documentație care să cuprindă aceste observații, încât nu am putut urmări eventualele măsuri care ar fi fost necesar de îndeplinit. Ne propunem ca până la următoarea vizită de monitorizare, dacă aceste observații există, o copie a acestora să fie introdusă în Dosarul monumentelor și să fie folosită în monitorizarea lor.

4. ZONELE DE PROTECȚIE

Zonele de protecție ale monumentelor au fost definite în anul 1993, prin studiul "Stabilirea zonelor protejate pentru ansamblurile cu patrimoniu istoric de importanță internațională din Maramureș", comandat de Consiliul Județean Maramureș și întocmit de către S.C. URBANPROIECT S.A. BUCUREȘTI – proiect nr. 157/1993 și S.C. ARIS S.A. BIA MARE – proiect nr. 8710/93. De menționat că în lipsa unei legislații clare la data respectivă, zonele de protecție și reglementările urbanistice pentru aceste zone, stabilite prin documentația amintită mai sus, nu au făcut obiectul unei avizări de către M.C.C. prin comisiile de specialitate. DCCPCN Maramureș le-a pus la dispoziția celor interesați, în special cu prilejul întocmirii Planurilor Urbanistice Generale ale celor șapte comune care au biserici din lemn înscrise în Lista Patrimoniului Mondial. Aceste zone de protecție și reglementările aferente au fost incluse de către proiectanți în PUG-urile menționate și parțial completate. Deoarece aceste studii sunt anterioare înscrierii bisericilor din lemn în LPM, reglementările și măsurile prevăzute nu satisfac în totalitate cerințele ICOMOS, mai ales în domeniul turismului (accese, grupuri social-sanitare, etc). În urma discuțiilor cu autoritățile județene se dovedește necesară reactualizarea studiilor privind zonele de protecție ale monumentelor din județ înscrise în LPM, pentru ca autoritățile județene și locale să poată ști ce este permis și ce este necesar de făcut în aceste zone. În anumite cazuri, aceste studii ar putea fi echivalente și cu studii de prefezabilitate. Această măsură este

cu atât mai necesară, cu cât până în prezent nu există un *plan de gestiune* pentru aceste monumente și, practic, nu este posibil ca acesta să poată fi întocmit și aprobat înainte de 2007-2008. Este de studiat modalitatea prin care poate fi inițiată reactualizarea studiilor menționate și avizarea lor de către CNMI; menționăm că aceste studii fac parte din Planul de gestiune și pot înlocui, parțial, acest Plan până la apariția sa. Dată fiind importanța excepțională a acestor monumente ar putea fi luată în calcul o eventuală intervenție în acest sens din partea Ministerului Culturii și Cultelor prin serviciile sale de specialitate, către Consiliul Județean Maramureș.

5. MANAGEMENTUL MONUMENTELOR

După cum se știe bisericile din lemn înscrise în LPM sunt folosite în cult fie ca biserici de parohie, fie drept capele de cimitir. O excepție o constituie biserica din Bârsana care, din cauza lucrărilor de restaurare inițiate în 1997, nu poate fi folosită; o parte a inventarului mobil a fost preluat de mănăstirea din Bârsana fiind expus în muzeul acesteia.

Deși prevăzut de legislația specifică (v. METODOLOGIA privind elaborarea și conținutul- cadru al planurilor de protecție și gestiune.....Art. 1, alin. (2) din HG 493/aprilie 2004) Programul de protecție și gestiune a monumentelor înscrise în Lista Patrimoniului Mondial nu este încă disponibil.

În absența acestui program, Consiliul Județean nu are cum să întocmească, conform legii, Planurile anuale de protecție și gestiune ale acestor monumente (v. Art. 2, alin. (2) și (3) ale Metodologiei citată mai sus).

Dată fiind importanța acordată de Comitetul Patrimoniului Mondial acestor *Programe* și *Planuri de gestiune* și implementării lor, ar fi necesar ca acest Program să poată fi pus la dispoziția Consiliului Județean cât mai curând. În acest mod o parte a măsurilor necesare protejării acestor monumente de importanță universală vor putea fi incluse de Consiliul Județean în *Planul anual de gestiune* măcar în anul 2008.

În prezent activități de gestionare a monumentelor sunt desfășurate punctual de MCC prin ONMI, DCCPCN Maramureș, Consiliul Județean, Consiliile Locale și parohii, dar lipsa unui *Plan de gestiune* se resimte mai ales la stabilirea priorităților, la coordonarea acțiunilor și finanțării acestora.

Pentru a suplini parțial inexistența Programului de gestiune, DCCPCN Maramureș a propus încă din 2005 o serie de măsuri, propuneri anexate prezentului raport (fig. 1 - Anexa 1).

6. RESURSE FINANCIARE pentru protejarea, conservarea și punerea în valoare a bisericilor din lemn înscrise în LPM (2006)

- fonduri MCC propuse (cf. extras PNR 2006):

- leud-Deal 100 000 RON (restaurare pictură)
- Bârsana 100 000 RON (restaurare pictură)
- Rogoz 130 000 RON (finalizare restaurare pictură)

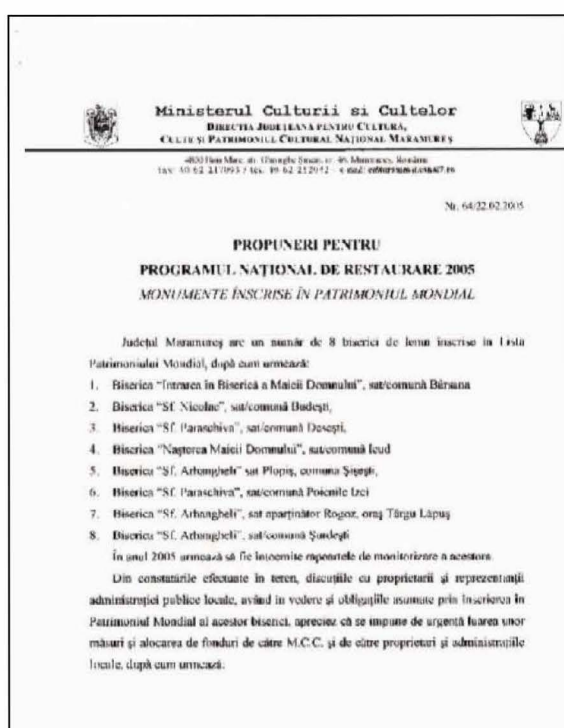

Fig. 1 Anexa I - Adresa DJCCPCN Maramureș privind propuneri de gestiune a bisericilor de lemn din L.P.M., 2006

Fig. 3 Anexa Iii - Adresa DJCCPCN Maramureș de descriere a Proiectului de Inventariere a monumentelor UNESCO

HOTĂRÂRE

privind aprobarea realizării unui parteneriat pentru implementarea
Proiectului "Circuitul bisericilor de lemn în Transilvania de Nord"

Având în vedere Expunerea de motive a domnului președinte Marinel Kovacs și
referatul Serviciului Integrare Europeană Dezvoltare Regională;

În temeiul Hotărârii Guvernului nr.1115/2004 privind elaborarea în parteneriat a
Planului Național de Dezvoltare;

Având în vedere faptul că proiectul a fost considerat ca fiind prioritar pentru
dezvoltarea turismului în Transilvania de Nord de către Agenția de Dezvoltare Nord-Vest;

În temeiul art. 104, al (1) litera r, al (2) și art. 109 din Legea nr. 215/2001 privind
administratia publică locală;

Consiliul Județean Maramureș adoptă prezenta

HOTĂRÂRE:

Art. 1. Se aprobă realizarea unui parteneriat între Consiliul Județean Maramureș
(titular aplicant), Consiliul Județean Sălaj, Consiliul Județean Satu Mare, Consiliile
Locale ale Comunei Bogdan Vodă, Budești, Călinești, Ieud, Poienile Izei, Șiești,
Remetea Chioarului, Rozavlea, Ocna Șugatag, Săcălășeni, Bărsana, Desești, Botiza,
Copalnic Mănăștur (din județul Maramureș, în total 16 biserici, din care 7 sunt incluse în
patrimoniul UNESCO), Consiliile Locale ale Comunelor Hida, Românași, Fildu de Jos,
Sănmihailu Almașului, Letca (din județul Sălaj, total 7 biserici), Consiliile Locale ale
Comunelor Secod, Supur, Bogdand, Beltiug (din județul Satu Mare, total 5 biserici),
pentru implementarea Proiectului "Circuitul bisericilor de lemn în Transilvania de Nord".

Art. 2. Îndeplinirea de către Consiliul Județean Maramureș a obligației de cofinanțare,
se va realiza prin alocarea cu prioritate a fondurilor necesare susținerii proiectelor cu finanțare
europeană, pe baza criteriilor specifice stabilite de Consiliu, din sursele de echilibrare a
bugetelor locale.

Mărimea acestor sume se va stabili anual avându-se în vedere posibilitățile reale de
finanțare din resurse proprii din bugetul local al comunelor beneficiare ale proiectului, inclusiv
posibilitatea contractării de către acestea de împrumuturi.

Art.3. Consiliul Județean Maramureș 11 împutumicește pe Președintele Consiliului
Județean Maramureș să semneze **Contractul de parteneriat** și orice alt document onut de
procedura promovării și implementării proiectului.

**Fig. 2 Anexa II - Hotărârea Consiliului
Județean Maramureș privind aprobarea
unui parteneriat pentru implementarea
Proiectului "Circuitul bisericilor de lemn în
Transilvania de Nord"**

Art. 4. Hotărârea se publică în Monitorul oficial al județului și se comunică:

- Institutiei Prefecturii județului Maramureș;
- Direcției juridice, administrație și relații publice;
- Direcției economice - financiare;
- Consiliului Județean Sălaj;
- Consiliului Județean Satu Mare.

Prezenta hotărâre a fost adoptată în ședința extraordinară a Consiliului județean
Maramureș în unanimitate de voturi.

PREȘEDINTE
Kovacs Marinel

Contrasemnează
SECRETAR GENERAL AL JUDEȚULUI,
Dumitru Dumitru

Baia Mare, 17 Iulie 2006
Nr. 54

Fig. 4 Semnalizare Rogoz

Fig. 5 Inscriciune Bârsana

Fig. 6 Ghid al monumentelor UNESCO din Maramureș - CMF Internațional

- fonduri ale Consiliului Județean (sau derulate prin acesta): Consiliul Județean nu a alocat până în prezent fonduri, în schimb întocmește proiecte de finanțare prin care încearcă să acceseze fonduri externe. Momentan se lucrează la un proiect pe linie de turism, care va include biserici de lemn din județele Maramureș, Sălaj și Satu Mare, propunerea fiind de includere a acestora într-un traseu turistic tematic. (Fig. 2 - Anexa 2, Hotărârea Consiliului Județean Maramureș pentru acest proiect).

- fonduri ale Consiliilor Locale (sau derulate prin acestea): proiectul *Punerea în valoare a zonei protejate „Ansamblul arhitectural cu monument UNESCO biserica de lemn Sf. Arhanghel” din orașul Târgu-Lăpuș, sat Rogoz, jud. Maramureș - proiect cu finanțare externă nerambursabilă, derulat de către Consiliul Local Târgu Lăpuș*

- Consiliul Local Bârsana are în curs de amenajare un drum care trece în imediata apropiere a bisericii, la vest de aceasta. Existența acestui drum facilitează amenajarea unui acces mai ușor la biserica din lemn (în prezent accesul la biserică se face prin curtea unui localnic, este un acces dificil, în special pentru persoanele cu dizabilități și nu există condiții pentru amenajarea unui parcaj cu grup sanitar și punct de vânzare-informare).

Menționăm că, în absența unui Plan de gestiune și a unei echipe minime de coordonare a acestui Plan, este foarte dificil de colectat datele necesare întocmirii statisticilor anuale exacte cerute de Raport, privitoare la lucrările executate și la resursele financiare folosite pentru protejarea și punerea în valoare a acestor monumente.

7. VIZITATORI

Numai trei din cele opt biserici din lemn înscrise în LPM au prevăzute taxe de vizitare, însă în general chiar și aceste taxe nu sunt percepute ca o obligație, mai ales în cazul vizitatorilor elevi sau pensionari. Dată fiind această situație nu există în prezent o posibilitate de a întocmi statisticile de vizitatori cerute de *Raportul periodic*. Ar fi necesar deci o înțelegere cu preoții parohi, desfășurată prin Direcția pentru Culte a MCC și protopopiate pentru a organiza fie ținerea unui *Registru de vizitatori* de către ghizii existenți la fiecare din aceste opt biserici, fie existența unor bilete gratuite care să fie date vizitatorilor (atunci când nu se plătește taxă); prin cumularea numărului de bilete gratuite și a celor cu taxă s-ar putea face statistica cerută. Propun, de asemenea, ca ținerea acestei statistici să fie trecută în *Fișa postului* ghizilor angajați la aceste monumente.

În ceea ce privește facilitățile pentru turiști, acestea sunt următoarele:

- *Ghid*. Fiecare biserică are un ghid plătit. Este însă necesară afișarea la loc vizibil a programului de vizitare, a taxei de intrare și a modului de anunțare a ghidului.

- *Drum acces, punct informare, parcare, toalete*. Bârsana – în prezent accesul se face prin curtea unui localnic, iar ulița spre aceasta nu oferă condiții de parcare. Drumul în curs de amenajare de către Consiliul Local va

facilita accesul la biserică; vor fi însă necesare amenajarea unei parări cu grup sanitar și a unei noi alei de acces. Din discuția cu dl. primar a rezultat că nu există încă un plan de amenajare a acestora în viitorul imediat. Din discuția cu preotul paroh a rezultat că biserica ar putea oferi spațiul pentru amenajarea acestora, dar nu posedă fondurile necesare și, din cauza situației speciale privind restaurarea picturii bisericii de lemn, sătenii nu mai au disponibilitatea de a contribui cu fonduri și muncă. **Budești-Josani** – fiind așezată pe marginea șoselei nu are probleme de acces. Parcarea autocarelor și autoturismelor se face în fața Căminului Cultural și a Primăriei, dar ar necesita o minimă amenajare și semnalizare. Pot fi folosite toaletele școlii, care se află vis-a-vis de biserică, dar acestea nu sunt semnalizate și nu este rezolvată problema curățeniei pe timp de vară. D-na viceprimar a promis că autoritățile locale vor semnaliza atât parcarea cât și prezența toaletelor. **Desești** – a fost amenajat un drum de acces betonat până la intrarea în curtea bisericii, dar nu există parcare și nici toalete. Atât dl. primar cât și dl. viceprimar erau la o ședință așa încât nu am putut afla dacă a fost proiectată continuarea lucrării. **Ieud-Deal** – din discuția cu dl. primar a rezultat că este în curs proiectul pentru regularizarea pârlului și a fost rezolvată problema colectării gunoiului pe care localnicii obișnuiau să-l depoziteze pe malul acestuia. Se intenționează, de asemenea, întocmirea unui proiect pentru pietruirea drumului și amenajarea unei parări la cca. 50 m de poarta de acces în curtea bisericii. Consiliul Local este în căutare de fonduri pentru proiectare și pentru execuție. **Plopiș** – drumul pietruit între șosea și accesul principal la biserică este dificil de parcurs de autoturisme și cu atât mai dificil pentru autocare. Accesul secundar se face prin curtea unui localnic, pe o potecă ce trece pe lângă grămada de gunoi. Nu există toalete și parcare. Am discutat cu dl. primar aceste aspecte, Consiliul Local este preocupat de amenajarea drumului existent, foarte util și pentru localnici, dar sunt probleme de finanțare, cu atât mai mult cu cât pe teritoriul comunei Șişești se află încă un monument UNESCO – biserica de lemn din Șurdești, care are probleme similare. La **Șurdești** drumul de acces este asfaltat, dar îngust și fără parcare. În momentul vizitei la biserica din Șurdești dl. primar se afla acolo pentru discuții cu parohia privitor la posibilitatea de a amenaja o parcare pe o parte a curții bisericii, lângă pârlu. Nici la Șurdești nu există toalete, fiind folosite toaletele grădiniței confesionale sau ale casei parohiale. **Poienile-Izei** - drumul de acces din șosea până la biserică nu este foarte lung (cca. 200 m). Este un drum de pământ ce urma să fie amenajat, dar din cauza inundațiilor din această vară lucrarea nu a putut fi efectuată. Lângă podul spre biserică a fost amenajat un mic muzeu al localității și, pe același teren, ar putea fi amenajată o parcare pentru autoturisme și un punct de informare. **Rogoz** – în momentul vizitei la Rogoz era în curs de amenajare parcarea cu punct de informare și grup sanitar până în octombrie urmând a fi gata și amenajarea drumului de acces și a

iluminatului exterior al bisericii.

În prezent *materialele informative* sunt distribuite de ghizi sau preoți, în biserică.

8. STUDII ȘTIINȚIFICE

În anii 2005 și 2006 au apărut:

1. Porumb Marius, *Biserici de lemn din Maramureș*. Ed. Academiei. București, 2005

2. Man. Grigore, *Biserici de lemn din Maramureș - 2005* - sub patronajul Episcopiei, a fost finanțată ulterior prin Hotărâre de Guvern.

9. EDUCAȚIE. INFORMARE

- Toate cele opt biserici din lemn înscrise în LPM au beneficiat, în 2005, de proiectul „*Presemnalizarea și semnalizarea rutieră a monumentelor istorice de importanță națională din județul Maramureș, incluse în Lista Patrimoniului Mondial*”. Proiectul a fost susținut logistic și financiar de către DCCPCN Maramureș, Consiliul Județean Maramureș și CHF International Romania. (Fig. 3 Anexa 3 - descrierea proiectului; Fig. 4 Semnalizare Rogoz; Fig. 5 Inscripționare Bârsana)

- CHF International a finanțat și alcătuirea unui mic *pliant* despre bisericile de lemn în lb. română, engleză, germană, care este distribuit turiștilor gratis, prin parohii. (Fig. 6)

- În anul 2005 o organizație nonguvernamentală, GOODARTOFNOON, a inițiat instalarea unor panouri de informare (texte în limbile română, engleză, germană). Textele au fost alcătuite, aprobate de membri ai secțiunii de evidență a CNMI și predate reprezentanților organizației în 2005. Panourile informative nu au fost instalate, iar reprezentanții ONG nu au anunțat DJCCPCN Maramureș până la data vizitei de monitorizare (iulie 2006) despre o eventuală perioadă de instalare a panourilor în acest an (după cum se știe GOODARTOFNOON, avea obligația să stabilească locul amplasării panourilor de comun acord cu DCCPCN Maramureș).

10. STARE DE CONSERVARE

a) **Bârsana** – a fost restaurată în 1997 dar deja părți din soclul de piatră s-au dislocat (Fig. 7, 8). Restaurarea picturii a început în 1998 și nu s-a încheiat încă, spre nemulțumirea credincioșilor, care nu-și pot folosi biserica și a vizitatorilor care de ani de zile nu pot vedea decât mici părți din pictură din cauza schelelor (Fig. 9). Etapa 2006 a lucrărilor de restaurare a picturii nu demarase la data deplasării, iar preotul paroh nu avea nici o înștiințare în acest sens din partea restauratorilor.

În anul 2006 se împlinesc 200 ani de la pictarea bisericii de către Toader Hodor și se dorește terminarea lucrărilor pentru ca evenimentul să poată fi marcat prin redarea bisericii în circuitul turistic.

Practic însă, din cauzele menționate, biserica din Bârsana oferă imaginea cea mai dezolantă dintre toate cele opt biserici din lemn înscrise în LPM.

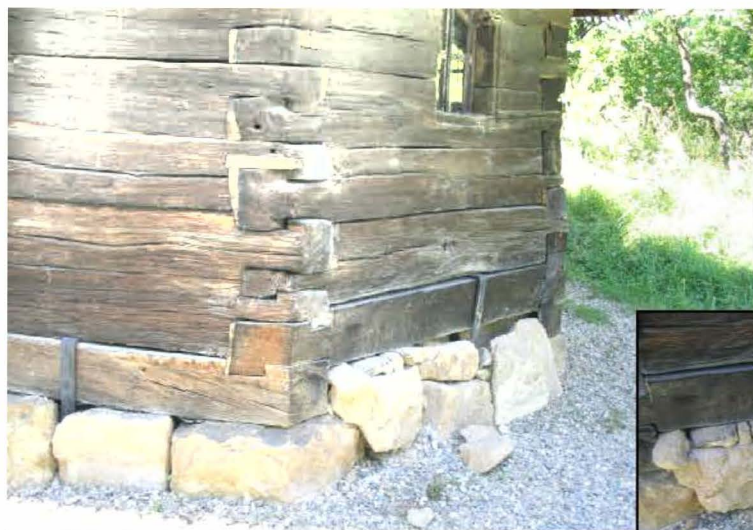

Fig. 7 și Fig. 8 Biserica de lemn din Bârsana, dislocări

b) Budești-Josani – stare bună de conservare;
 c) Desești – stare bună de conservare;
 d) Ieud-Deal – stare bună de conservare;
 e) Plopiș – stare bună de conservare din punct de vedere arhitectural, pictura are părți afectate de infiltrarea apelor pluviale anterior terminării restaurării de arhitectură;

f) Poienile-Izei – stare bună de conservare. De menționat că lucrările de consolidare a malurilor pârâului de lângă biserică au rezistat foarte bine în cursul recentelor inundații;

g) Rogoz – Stare bună de conservare din punct de vedere al arhitecturii. La data vizitei la biserică (7 iulie a. c.) era anunțată sosirea pictorului restaurator (restaurarea picturilor din absida altarului). În aceeași incintă cu biserică înscrisă în LPM se află, după cum știți și o altă biserică din lemn, de secol XVII, mutată aici la sf. sec. XIX. În prezent această biserică, în proprietatea parohiei greco-catolice din localitate, este în stare proastă de conservare: soclul are părți dizlocate, streășina lipsește, astfel încât ploaia, zăpada, păsările, etc., pot pătrunde nestingherite deasupra bolților, acoperișul de șindrilă este deteriorat (Fig. 10, 11). Starea de conservare a acestui monument, aflat în imediata vecinătate a monumentului înscris în LPM, dăunează imaginii de ansamblu, cu toate eforturile făcute pentru lucrările de restaurare, amenajare și punere în valoare care s-au efectuat sau sunt în curs de efectuare la monumentul înscris în LPM. În așteptarea momentului prielnic pentru lucrări de restaurare ar fi necesară înscrierea în PNR, pentru anul 2007, a acestui monument istoric, măcar cu lucrări minime de conservare.

Fig. 9 Biserica de lemn din Bârsana, schelă pentru lucrările de restaurare a picturii

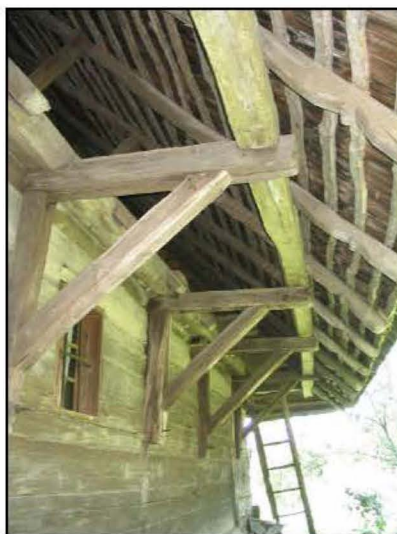

Fig. 10 și Fig. 11 Biserica Sf. Paraschiva din incinta Bisericii Sf. Arhangheli (LPM) deteriorată

h) Șurdești – umezeală din cauza inexistenței unui sistem de colectare a apelor pluviale din jurul bisericii și a terenului nesistematizat, mai ales pe nord, unde panta are direcția spre biserică. Ar trebui, de asemenea, reluată restaurarea picturii din naos și altar și consolidată pictura din pronaos (în măsura posibilităților). Se impune și un studiu biologic.

În încheiere menționăm încă o dată că existența Planului, respectiv a Programului de gestiune este o urgență pentru coordonarea eforturilor de protejare a acestor monumente.

SURVEY ACCOUNT FOR WOODEN CHURCHES FROM MARAMURES DEPARTMENT, REGISTERED IN WORLD HERITAGE LIST

For the Romanian wooden churches from Maramures department, registered in the World Heritage List the survey account must be published on the strength of HG 493/30 april 2004, B, no.13. This survey account is the result of a supervision visit between 3 and 7 July 2006, which the purpose was the evaluation of the protection statement. The national law for the protection of historical monuments registered in the World Heritage List and the head-lines of the periodical survey of UNESCO organization was used to set down the objectives of the visit and also to draw up the survey account. There are ten chapters which represent as much problems existing in the protection and the enhancement politics of this monuments: 1. The inventory; 2. The correct localization; 3. The justification of registration; 4. The protection zone; 5. The management of the monuments; 6. The financial resources; 7. The visitors; 8. The scientific studies; 9. Education, knowledge; 10. State of conservation.

In each chapter is presented the actual state, with successful and unsuccessful results. The main problem is the lack of co-ordination in the protection politics of this monuments, which can be solved by using an Administration Program provided in the national law and also in the UNESCO's rules since 1999, the date when the wooden churches was registered in World Heritage List.